

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

<p>I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ</p> <p>1. Датум и орган који је именовео комисију: Дана 21.01.2015., Наставно-научно веће Природно-математичког факултета, Универзитета у Новом Саду, именовало је Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације под насловом „Квалитет смештајних капацитета као индикатор развијености руралног туризма у Србији”.</p> <p>2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:</p> <ol style="list-style-type: none">1. др Кристина Кошић, ванредни професор, Туризам, 20.01.2015., Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, председник2. др Ивана Блеших, ванредни професор, Хотелијерство, 25.06.2015., Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, ментор3. др Сава Јанићевих, ванредни професор, Хотелијерство, 15.11.2014., Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, члан4. др Радован В. Пејанових, редовни професор, Економија, 19.01.1997., Универзитет у Новом Саду, Пољопривредни факултет, Департман за економику пољопривреде и социологију села, члан5. др Владимир Стојанових, редовни професор, Друштвена географија, 01.10.2014. Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, члан
<p>II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ</p> <p>Име, име једног родитеља, презиме: Мирјана (Стеван) Пенић</p> <p>Датум рођења, општина, држава: 13.06.1976. године, Нови Сад, Република Србија</p> <p>Назив факултета, назив студијског програма дипломских академских студија – мастер и стечени стручни назив: Природно-математички факултет, Мастер менаџер - Туризам</p> <p>Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија: 2010. године, Доктор наука, геонауке (модул: Туризам)</p> <p>Назив факултета, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране: Природно-математички факултет, Универзитет у Новом Саду, назив мастер рада: „Стратегијски развој хотелског производа Новог Сада”, научна област: Туризам, 2009. године.</p> <p>Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: Поље друштвено-хуманистичких наука, научна област: Туризам.</p>
<p>III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:</p> <p>„Квалитет смештајних капацитета као индикатор развијености руралног туризма у Србији“</p>

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Навести кратак садржај са назнаком броја страна, поглавља, слика, шема, графикона и сл.

Дисертација је написана на 215 страна, са укупно 51 табела, 1 карта, 45 графикона, 5 слика, и два прилога. Дисертација је написана на српском језику, ћириличним писмом. Садржи све потребне делове истраживачког рада, који су подељени на 11 поглавља:

1. УВОД (2-7стр.) - У уводу рада дата је кратка структура рада. Кандидат је јасно дефинисао значај и актуелности истраживања.

2. ПРЕДМЕТ, ЗАДАЦИ И ЦИЉЕВИ ИСТРАЖИВАЊА (7-9 стр.) – Дефинисан је предмет, задаци и циљеви истраживања.

3. ЗНАЧАЈ И АКТУЕЛНОСТИ ИСТРАЖИВАЊА (9-12 стр.) – Дат је увид у стање развијености и значаја руралног туризма у Србији и у појединим државама чланица Европске уније.

4. ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА И МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР (12-14 стр.) - У овом поглављу дисертације представљене су хипотезе истраживања. Дата је општа хипотеза из које су изведене три афирмативне хипотезе а из једне афирмативне хипотезе изведено је пет потхипотеза. Као главни метод истраживања у овом делу рада користиће се *метод испитивања*. У реализацији теренског истраживања као средство методе испитивања коришћен је *анкетни упитник*. За истраживање ставова *туриста, посетилаца сеоских домаћинстава*, за потребе ове дисертације коришћен је модел преузет из истраживања које су спровели Албасете–Саез, Фуентес–Фуентес и Љоренс–Монтес. Резултати истраживања су објављени 2007. године у научном раду под насловом „Мерење квалитета услуга у смештајним објектима руралних средина” (*Service quality measurement in rural accommodation*) у референтном часопису *Annals of Tourism Research*, у броју 34/1. Скала је тестирана у руралним срединама у Шпанији (Albacete–Saez, Fuentes–Fuentes & Llorens–Montes, 2007). Упитник садржи укупно 45 питања. Седам питања затвореног типа односила су се на социодемографске карактеристике посетилаца сеоских домаћинстава, а два питања, такође затвореног типа, на начин информисања туриста о сеоским домаћинствима. Осталих 36 питања односи се на рангирање различитих ставова према критеријумима важности и задовољства са аспекта туристе. За мерење ставова туриста коришћена је петостепена Ликертова скала за важност (1 - уопште није важно, 2 - делимично није важно, 3 - неодређено, 4 - делимично је важно и 5 - веома је важно) и задовољство (1 - изузетно лоше, 2 - лоше, 3 - неодређено, ни добро ни лоше, 4 – добро и 5 - изузетно добро). Анкетно испитивање туриста техником „лицем у лице“ спровео је аутор на терену приликом обиласка сеоских домаћинстава. Приликом конципирања *упитника за власнике сеоских домаћинстава* водили смо се јасним очекивањима о врстама информација које треба да добијемо од испитаника, имајући у виду сврху и циљ истраживања. При томе смо одабрали различите формате питања, од дихотомних која имају само два понуђена одговора, преко избора заокруживањем једног или више одговора између понуђене листе, па до оцењивања тврдњи на петостепеној Ликертовој скали. Питања која су наведена у упитнику намењеном за истраживање ставова власника сеоских домаћинстава формирана су на основу критичке анализе савремене литературе која се бавила истом тематиком (Миленковић и Утвић, 2013; Пејановић и сар., 2014).

5. КОНЦЕПТ КВАЛИТЕТА И ИНТЕГРАЛНОГ УПРАВЉАЊА У РУРАЛНОМ ТУРИЗМУ (14-41 стр.) - У петом поглављу су анализирани стање и потенцијали развоја руралног туризма и веза и концепт интегрисаног менаџмента квалитета. Дате су IQM препоруке за праксу у руралним туристичким дестинацијама, као и приказ и процене квалитета туристичких смештајних јединица у руралном туризму Србије.

6. ОРГАНИЗАЦИЈЕ, ЗАКОНИ И СТАНДАРДИ У РУРАЛНОМ ТУРИЗМУ У СРБИЈИ И ИНОСТРАНСТВУ (41-71 стр.) - У овом делу рада су приказани и анализирани прегледи стандарда у руралном туризму Србије као и кључни актери у развоју руралног туризма у Србији. Дат је преглед и критика на усклађеност званичних стандарда са постојећим стањем у домаћинствима руралног туризма у Србији.

7. УПОРЕДНА АНАЛИЗА СТАЊА РУРАЛНОГ ТУРИЗМА И СМЕШТАЈНИХ КАПАЦИТЕТА У СРБИЈИ И ЗЕМЉАМА РЕГИОНА (71-98 стр.) - У овом поглављу дисертације приказани су резултати добијени упоредном анализом развијености руралног туризма у Србији, Хрватској и Словенији.

8. ИСТРАЖИВАЊЕ КВАЛИТЕТА СМЕШТАЈНИХ КАПАЦИТЕТА КАО ИНДИКАТОР РАЗВИЈЕНОСТИ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА У СРБИЈИ (98-178 стр.) - У овом делу рада су приказани и анализирани методолошки приступи који су коришћени за потребе израде дисертације. У првом делу поглавља дат је приказ најзначајнијих теоријских и емпиријских резултата претходних истраживања. Поред наведеног, представљен је начин одређивања узорка,

процедура и инструмената истраживања у Србији, а текстуално, табеларно и путем графика су детаљно представљене и образложене хипотезе и потхипотезе истраживања.

9. ЗАКЉУЧЦИ (178-184 стр.) - У последњем поглављу дисертације приказани су научни и практични допринос теоријског и теренског истраживања током израде ове дисертације. Изложене су идеје и предлози за будућа истраживања и практични савети који су имали за циљ да сугеришу и мотивишу покретање промена које могу довести до побољшања квалитета понуде у руралним просторима Србије.

10. ЛИТЕРАТУРА (184-199 стр.) - Садржи 228 домаћих и иностраних библиографских јединица и извора података у виду линкова Веб сајтова.

11. ПРИЛОЗИ (199-205 стр.) - Обухватају анкетне упитнике за туристе и власнике сеоских домаћинстава.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Увод је написан тако да јасно указује на значај, актуелност и важност изучаване проблематике.

Комисија је позитивно оценила уводни део дисертације.

Теоријски оквир рада садржи више поглавља у којима су изнесени савремени и корисни налази из домаћих и иностраних литературних извора о руралном туризму, сегментима квалитета и утицају ставова туриста на квалитет смештајних капацитета у руралним срединама. Рурални туризам је значајна компонента интегралног и одрживог развоја и ревитализације села, као и компонента која недостаје у подстицању развоја локалног тржишта за пољопривредне и непољопривредне делатности на селу, као и посебан подстицај запошљавању. Србија је потенцијална туристичка дестинација, без обзира да ли је посматрамо у оквирима њених властитих граница или у границама региона у којем се налази. У раду је акценат стављен на приказу и разумевању постојећег стања у руралном туризму Србије које је заснована на резултатима компаративне анализе, као и резултатима анкетног испитивања које је спроведено у две фазе. Компаративном анализом утврђена је позиција руралног туризма Србије међу земљама региона и развијеним државама Европе. Са друге стране, анкетно истраживање обухватило је испитивање задовољства и очекивања туриста који посећују руралне пределе Србије, као и власника сеоских домаћинстава који нуде туристичку услугу. На основу истраживања утврђено је у којој мери се разликује квалитет туристичке понуде руралних места у Војводини, Југозападној и Југоисточној Србији.

Први део рада односи се на проучавање релевантне литературе и анализу досадашњих сазнања и тренутне ситуације везане за смештајне капацитете, рурални туризам и квалитет смештајних капацитета на подручју Републике Србије.

Други део рада је у потпуности посвећен теренском истраживању које је спроведено међу туристима и домаћинима сеоских домаћинстава, као и приказу од дефинисања проблема и циља истраживања, до анализе и интерпретације резултата. На крају су изнети закључци истраживања и ограничења, као и препоруке за будућа истраживања у овој области. Списак литературе говори о значају ове теме, као и о обимној грађи која је коришћена при изради дисертације.

Комисија је позитивно оценила теоријски део дисертације.

Методологија истраживања је представљена кроз осмо поглавље. У овом сегменту рада су детаљно приказани и анализирани методолошки приступи који су коришћени за потребе израде дисертације.

Истраживање је обухватило анкетање две релевантне групе, туристе и власнике сеоских домаћинстава који пружају туристичке услуге у руралним дестинацијама. Две групе испитаника посматране су понаособ, будући да свака од њих има своје специфичности и карактеристике.

Истраживање је извршено у периоду од маја до децембра 2013. године у 15 општина Србије и спроведено је кроз две фазе. У првој фази истраживања извршено је анкетање туриста – посетилаца сеоских домаћинстава са истраживаним подручја и том приликом су прикупљане информације о степену њиховог задовољства услугом и квалитетом смештајних капацитета у истраживаним подручјима. Циљ прве фазе истраживања је увид у особине узорка популације, као и испитивање ставова туриста о квалитету смештајних капацитета у 15 општина Србије (Суботица, Сомбор, Нови Сад, Ириг, Ковин, Ваљево, Косјерић, Горњи Милановац, Кнић, Чајетина, Мајданпек, Неготин, Књажевац, Пирот и Димитровград), односно у три кластера по Стратегији развоја туризма Републике Србије (Војводина, Западна Србија, Источна Србија).

У другој фази истраживања извршено је анкетирање власника сеоских домаћинстава, са циљем да се утврде постојећи ставови и мишљења о степену и начину развијања руралног туризма у истраживаним подручјима.

Обрада података који су прикупљени приликом анкетног истраживања захтевала је примену следећих статистичких анализа:

- дескриптивна статистика за опис узорка,
- инференцијалне статистичке методе – једносмерна ANOVA, t-тест,
- непараметријске статистичке методе – хи-квадрат тест, Крускал–Валисов тест, Ман–Витнијев тест,
- мултиваријатне анализе – факторска анализа, каноничка корелациона анализа и
- анализа поузданости (Кронбахов алфа коефицијент).

Комисија је позитивно оценила методолошки део дисертације.

Закључак представља последњу целину дисертације, где је кандидат изнео основне резултате рада и успешно одговорио на постављени задатак, те је потврдио општу хипотезу рада, а у исто време потврдио, делимично потврдио или оповргнуо афирмативне хипотезе и потхипотезе и тиме реализовао постављене циљеве задате у раду.

Комисија је позитивно оценила закључак дисертације.

Литература и извори података

Литература садржи литературне наводе који су критички одабрани, релевентни и врло актуелни.

Комисија је позитивно оценила наводе литературе и изворе података.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Радови који су објављени на основу резултата истраживања у оквиру рада на дисертацији су:

1. Ковачевић, Б., Гајић, Т., **Пенић, М.** (2012): Задовољство послом међу запосленима у туристичким агенцијама Новог Сада. *Економика пољопривреде*, 2:217-228. ISSN 0352-3462. (M24)
2. Месарош, И., Ђокић, Н., **Пенић, М.** (2013): Мерење комуникацијских ефекта унапређења продаје прехранбеног предузећа. *Економика пољопривреде*, 1:217-228. ISSN 0352-3462. (M24)
3. **Ренић, М.**, Dragosavac, M., Vujko, A., Besermenji, S. (2016): Impact of active tourism on economic development- The Fruška Gora National park (North Serbia). *Geographica Pannonica (potvrda u prilogu)*, 20(3). ISSN 0354-8724 (hard copy), ISSN 1820-7138 (online). (M24) (http://kobson.nb.rs/vrednovanje/vrednovanje/sjr_-_scimago.781.html)
4. Гајић, Т., Ковачевић, В., **Ренић, М.** (2014): Employee Satisfaction in Travel Agencies, *African Journal of Business Management*, 8(14):540-550. DOI:10.5897/AJBM2011.2828. ISSN 1993-8233. (M51)
5. Гајић, Т., **Пенић, М.** (2009): Мултипликативна својства туристичких кретања у региону Војводине. *Економика*, 55(6):203-215, Економски факултет и Друштво економиста, Ниш. ISSN: 0350-137X. (M53)
6. **Пенић, М.** Гајић, Т. (2008): Туристичко-географски приказ Сремских Карловаца. *Глобус*, 39(33):97-11. (M53)
7. **Ренић, М.** Гајић, Т., (2009): Image as an element of brand management in tourism: Research on the destination image of Novi Sad⁴. *Communications in Dependability and Quality Management*, 12(3): 59-69. ISSN: 1450-7196. (M53)
8. Гајић, Т., **Пенић, М.**, Драгићевић, В. (2009): Климатске промене и утицај на туристичка кретања, *Зборник радова 5. регионалне конференције ЕпЕ09 Животна средина ка Европи*, јун 2009: 21-25, Београд. (M33)
9. Pivac, T., Tanasić, T., Stamenković, I., Blešić, I., **Ренић, М.** (2013): Creation of a New Tourism Product - Thematic Routes 'Along the Beer Roads in the Vojvodina Province' (Serbia), *14th International Joint World Cultural Tourism Conference, Conference Proceedings*, 207-221. (M33)

10. Stamenković, I., Besermenji, S., Blešić, I., Pivac, T., **Penić, M.**, Ivanović, Lj. (2014): Attitude of The People of Serbia Towards Croatia as Potential Tourist Destination, *The third Romanian-Bulgarian-Hungarian-Serbian Conference, Geographical Research and Cross-Border Cooperation within the Lower Basin of the Danube*, Srebrno jezero, Serbia, 18-21.09.2014.:41-42. (M34)

На основу правилника докторских студија Универзитета у Новом Саду, комисија констатује да кандидат испуњава услове за одбрану докторске дисертације.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Задатак ове докторске дисертације је утврђивање степена развијености руралног туризма у Србији са намером да се идентификују баријере и пропусти у актуелном пословању и предложене мере будућег унапређења. Како би се рангирала позиција Србије у погледу развијености руралног туризма у Европи извршена је упоредна анализа. Упоредна анализа обухватила је поређење основних показатеља развијености руралног туризма Србије са просеком међу земљама чланицама Европске уније. Ради прецизније и валидније анализе, рурални туризам Србије упоређен је са Хрватском и Словенијом, које су од свих европских земаља најсличније демографској и географској структури Србије.

Упоредна анализа обухватала је поређење како основних економских показатеља, тако и законских, организационих и других показатеља, који су указали на кашњење српског руралног туризма у односу на ове две државе, поготово у односу на Словенију. Резултати упоредне анализе указали су на озбиљан проблем депопулације села у Србији, слабо развијене комуналне инфраструктуре и низак степен продуктивности руралне економије. Такође, низак степен едукације руралног становништва, као и минимални напори у очувању културно-историјског и изворног сеоског амбијента, велике су препреке које спутавају даљи развој. Примећено је да актуелни закони, стандарди и прописи не доприносе значајно превазилажењу ових проблема. Низак степен интеграције и партнерстава између туристичких организација и локалних самоуправа утиче на неефикасност у пословању и на деградацију туристичке атрактивности руралних подручја Србије. Међутим, упоредна анализа је генерисала грубе резултате на основу којих се добија макропоглед на ситуацију и не може да се стекне увид у конкретне проблеме који се налазе на путу прогреса. Због тога је ова анализа у фокус ставила испитивање задовољства и очекивања туриста и власника сеоских домаћинстава квалитетом смештајних јединица у издвојеним предеоном руралним целинама Србије.

Резултати упоредне анализе у комбинацији са резултатима статистичке анализе задовољства и очекивања представљају базу за доношење закључака, приликом чега се приступило оповргавању или потврђивању претходно постављених хипотеза и потхипотеза. Истраживање спроведено у дисертацији имало је за циљ да утврди квалитет смештајних капацитета у издвојеним руралним срединама Србије. На основу консултоване литературе и постављених хипотеза током теренског истраживања, постављена је нулта хипотеза: *Задовољство туриста са садржајем и квалитетом туристичке понуде сеоских домаћинстава у Србији је индикатор развоја руралног туризма*. Из опште хипотезе дисертације, изведене су три афирмативне хипотезе, од којих Х3 укључује пет потхипотеза. Употребом t-теста, једнофакторском анализом варијансе (ANOVA) и непараметријским статистичким методама – хи-квадрат тест, Крускал-Валисов тест, Ман-Витнијев тест, постављене хипотезе су проверене.

На основу добијених резултата, хипотезе су прихваћене (+), делимично прихваћене (+/-) или одбачене (-). *Хипотеза (Х1): Постоји статистички значајна разлика између ставова посетилаца сеоских домаћинстава у односу на скалу важности (очекивања) и перцепције елемената квалитета смештајне понуде, у смеру да очекивања посетилаца надмашују њихову перцепцију*, је доказана (+). Резултати t-теста за зависне узорке показују да квалитет услуге и смештаја у руралним туристичким местима Србије није на задовољавајућем нивоу, јер постоји значајна разлика у оценама оствареног задовољства према очекивањима туриста, у смеру да су очекивања била статистички значајно већа. Поред тога, утврђено је да је низак степен информисаности и стучности власника сеоских домаћинстава, као и да су напори организација, локалних самоуправа и државних органа недовољни за унапређење и стварање базе за одрживи развој руралног туризма у Србији. Овакав заључак не изненађује, јер су до сличног открића дошле и друге научне студије

(Дедеић, 2015; Миленковић, Утвић 2013; Бошковић, Томић, 2013).

На основу наведеног, прихвата се општа хипотеза рада која говори да је *Задовољство туриста са садржајем и квалитетом туристичке понуде сеоских домаћинстава у Србији је индикатор развоја руралног туризма*. Дакле, незадовољство елементима туристичке понуде у складу је са ниским степеном развоја овог облика туризма. *Хипотеза (Х2): Ставови туриста према квалитету смештајних капацитета у руралним крајевима Србије се статистички значајно разликују у односу на регионалну поделу*. Једносмерном анализом варијансе утврђено је да међу испитаницима који посећују различите регионе постоји значајна разлика једино у скоровима важности „емпатије“ ($F(2:160)= 3.028, p=0.051$), на основу чега се хипотеза Х2 за скалу важности се одбацује (-). Једносмерна анализа варијансе показала је да међу испитаницима који посећују различите регионе постоји значајна разлика у скоровима задовољства „Личном одговорности“, „Емпатијом“, „Односима са туристима“, „Основним захтевима“ и „Материјалним елементима“, док скор „Безбедност“ није значајан на нивоу значајности од 5%, на основу чега је хипотеза Х2 за скалу задовољства делимично прихваћена (+/-).

Анализа је утврдила да постоји несклад између очекивања и оствареног задовољства туриста који посећују руралне области Србије. Резултати анализе показали су да туристи који су посетили Југозападну Србију статистички позитивније оцењују „Основне захтеве“ (у смислу квалитета смештаја, простора и цене), „Емпатију“ (однос изграђен са домаћином), као и „Материјалне елементе“ (традиционални амбијент и ношњу домаћина, чистоћу простора) него они који су посетили Југоисточну Србију.

У поређењу са Војводином и Југоисточном Србијом, закључујемо да су највиши ниво задовољства показали туристи Југозападног дела Србије, што упућује на највиши степен квалитета туристичких услуга са којима су се посетиоци руралних предела сусрели. Позната је чињеница да је Југозападни део Србије развијенији у погледу руралног туризма. Високе оцене задовољства су резултат пружене услуге која је квалитетна и у складу са очекивањима туриста. Може се донети закључак да су домаћини из Југозападне Србије спремни да удоволе захтевима својих гостију и тако достигну виши квалитет услуга које су у могућности да пруже. Недостатак оваквог опхођења домаћина приметан је у мање развијеним рурално-туристичким областима, као што је Југоисточна Србија. Као најзахтевнија група у нашем истраживању, туристи Југозападне Србије придају велику важност квалитету намештаја и просторија у смештајном објекту. Они су исказали високо задовољство удобношћу смештаја у собама, чистоћом просторија, као у ценом коју су платили за пружени квалитет услуге. Ниже оцене за ове ставке давали су туристи који су посетили руралне општине Војводине и Југоисточне Србије, што упућује на закључак да је ниво услуга које домаћини ових области пружају својим гостима нижи, као и да је степен развијености руралног туризма у овим областима, у поређењу са Југозападном Србијом, деградиран. Међутим, приликом процене степена развијености ове привредне делатности мора се узети у обзир политичко-економска ситуација у земљи која представља највећу препреку развоју.

Утврђено одступање задовољства туриста од њихових очекивања наводи на закључак да квалитет услуге у руралним регионима Србије није довољан да задовољи захтеве потражње. *Хипотеза (Х3): Ставови туриста према квалитету смештајних капацитета у руралним крајевима Србије се статистички значајно разликују у односу на њихове социо-демографске карактеристике*, подељена је у пет потхипотеза.

Анализом t-теста за независне узорке утврђено је да нема значајних полних разлика ни у оцени димензија важности ни у оцени димензија задовољства, на основу чега се хипотеза Х3а се одбацује (-). Једносмерном анализом варијансе утврђено је да међу испитаницима који се баве различитим примарним делатностима не постоји статистичка значајност код фактора важности, а статистички значајна разлика у задовољству постоји само код три фактора: Односи са туристима ($F=2.927, p=0.023^*$), Безбедност ($F=2.872, p=0.025^*$), и Емпатија ($F=2.346, p=0.057$). На основу наведених резултата хипотеза Х3б се не прихвата (-). С обзиром да је статистички значајна разлика у односу на старосну доб испитаника утврђена само за један фактор „Основни захтеви“, и хипотеза Х3в се одбацује (-). Према резултатима једносмерне анализе варијансе, у односу на степен образовања туриста, утврђена је статистичка значајност разлике у одговорима испитаника код фактора „Лична одговорност“ и „Основни захтеви“ према димензији важности. Према димензији задовољства значајна разлика добијена је код фактора „Емпатија“, на основу чега се одбацује и

хипотеза ХЗг (-). Такође је утврђено да међу испитаницима различите висине месечних прихода нема статистички значајне разлике у скоровима ни на једној димензији, на основу чега се хипотеза ХЗд одбацује (-).

Како би се утврдио разлог и извор постојања диспаритета између очекиваног и оствареног задовољства квалитетом туристичке услуге, извршена је и анализа ставова власника сеоских домаћинстава. Туристички објекти који су на располагању посетиоцима руралних предела Србије су највећим делом из друге категорије.

Према резултатима, утврђено је да опремљеност и уређеност смештаја који нуде туристима чак око 80% власника сеоских домаћинстава оцењује као „врло добар“ и „одличан“, а преко 90% сматра да су хигијенски услови на високом нивоу. Већина домаћинстава нуди посебно купатило својим гостима, Статистичком анализом утврђено је да се процена квалитета туристичке понуде од стране домаћина значајно разликује од процена квалитета од стране туриста, што указује на проблем у информисаности и нивоу едукације власника сеоских домаћинстава.

Диспаритет задовољства квалитетом услуга туриста са мишљењем власника сеоских домаћинстава потврђен је и у неким претходним истраживањима (Мухи, 2010; Панић, 2013) у којима су идентификовани проблеми недовољне информисаности и стручности пружалаца туристичких услуга у руралним регионима Србије, чији се резултати могу довести у везу са резултатима ове анализе. У погледу прописаних стандарда о квалитету смештајних јединица, утврђени су бројни проблеми са којима се власници сеоских домаћинстава сусрећу.

Домаћинства у руралним пределима Србије су углавном ситна и немају простора за унапређивање туристичке понуде. Ако се узме у обзир ограничена могућност инвестирања у проширење туристичких капацитета у Србији, долази се до закључка да су туристички објекти у руралном туризму релативно малих површина, не дозвољавају угошћавање већег броја туриста, па су самим тим могућности за проширење ове делатности веома ограничене. У Југозападној и Југоисточној Србији доминирају туристички објекти друге категорије, док у Војводини доминирају туристички објекти треће, а затим и друге категорије. Значајан удео туристичких објеката прве категорије је забележен само у Југозападној Србији.

Подаци говоре да су домаћинске куће у 73% случајева старије од 20 година и већи део њих је реновиран. Затим, свега 63% домаћина нуди кревет за једну особу, а чак 35% кауч на развлачење, што упућује на закључак да квалитет смештаја није на високом нивоу међу домаћинствима у Србији, али је довољно да се спроведе процес категоризације. У прилог овом закључку иде и октриће да 91% власника има услове да обезбеди адекватно грејање током зиме у својим домаћинствима, али свега 40% домаћина има исправан клима-уређај који ће пружити пријатне услове боравка и током лета. Више од 15% власника сеоских домаћинстава сматра да процес категоризације није спроведен на праведан начин, а као разлог наводи проблем недовршених и непотпуних прописа од стране надлежних за категоризацију. Међутим, туристи су показали високо задовољство традиционалним гурманским специјалитетима и пићима, као и додатним туристичким садржајем домаћинстава у руралним регионима Србије (са чињеницом да је туристичка понуда најбогатија у домаћинствима југозападног дела Србије).

Према свему наведеном, истраживање потврђује да су прописани стандарди у категоризацији смештајних капацитета у сеоским домаћинствима испоштовани у пракси руралног туристичког развоја. Међутим, неопходно је нагласити да, иако су већином испоштовани, ови прописи не обезбеђују висок квалитет туристичке услуге и имају веома ниску ефикасност у подстицању власника сеоских домаћинстава на унапређење туристичке понуде и квалитета смештајних јединица. Супротно од резултата добијених овим истраживањем, студија Ђекић, Јовановић (2009) је идентификовала бројне проблеме у процесима спровођења прописаних стандарда и релевантног законодавства.

Као важан елемент развоја руралног туризма, испитивали смо ефикасност субвенција, организовања и других подстицајних програма Владе Републике Србије у промовисању руралних региона и привлачењу туриста. Статистичка анализа показала је да домаћинства Југозападне Србије, у поређењу са Војводином и Југоисточном Србијом, у највећој мери предузимају маркетиншке и промотивне активности за представљање своје туристичке понуде. Свега половина власника сеоских домаћинстава (56%) је члан неког удружења сеоских домаћинстава, док се већина ослања на сарадњу са туристичким агенцијама. Поред тога, чак 76% домаћинстава нема

истакнуто обавештење о издавању смештаја.

Поражавајућа чињеница, која је утврђена у овој студији, јесте да 35% власника сеоских домаћинстава није имало приступ финансијској помоћи за унапређење туристичког производа. Установљено је да ниједан домаћин међу испитаницима не оглашава своју туристичку понуду, већ се ослањају на усмене препоруке претходних гостију и интернет огласе који су бесплатни. Овакви резултати указују на слаб степен организованости у промоцији развоја руралних региона у Србији, на основу чега изводимо закључак о непостојању субвенција и других подстицајних програма Владе Републике Србије који су усмерени на садашњи и будући развој руралног туризма.

Рурални туризам омогућава привредни развој слабије развијених регија. Да би се олакшало препознавање и информисање међу туристима у вези са понуђеним нивоом квалитета, неопходна је хомогенизација примењених стандарда у различитим центрима. Стога, предузетничка удружења и државни органи треба да активно учествују у успостављању заједничких норми, те да промовишу и координирају све акције у вези са креирањем нацрта акредитације. Развој предузетничких удружења и мреже смештаја који бране хомогене моделе управљања квалитетом могу да буду елемент који доприноси стварању поверења туриста. Поврх свега, стандарди којима се истиче разлика у квалитету треба да узму у обзир очекивања туриста. Резултати овог истраживања пружају већа сазнања о туристи и аспектима које вреднује код услуге коју је добио. Међутим, приватна иницијатива за овакву и сличне врсте услуга треба да се координира са јавним иницијативама тако да туристи перцепирају туристичку дестинацију као целину високог квалитета.

На основу идентификованих препрека у развоју руралног туризма у Србији могуће је издвојити смернице за будући развој и то на следећи начин: проналажење механизма за спречавање депопулације села и руралних предела у концепту развоја туризма (јачање инфраструктуре, подизање привлачности области, обогаћивање туристичких садржаја, диверзификација руралне економије), стандардизација и униформисање унутар сектора руралног туризма (нпр. категоризација објеката), већа и боља интеграција пољопривреде и туризма у планским документима и у пракси, веће учешће власника сеоских домаћинстава, као и едукација и подизање свести локалног становништва о могућностима руралног туризма (едукација у континуитету, а не спорадично), очување изворног сеоског амбијента, проналажење бољих решења за заштиту споменика културе у сеоским насељима и изградња која негује вредности традиционалне архитектуре, изградња боље економско-подстицајне политике која би помогла и убрзала развој руралног туризма и превазилажење законских ограничења и измене законских норми које спутавају становништво у пословању унутар сеоског туристичког домаћинства.

На основу свега наведеног, да би се успело у идеји што бољег туристичког позиционирања на локалном и иностраном тржишту рурални туризам у Србији мора примењивати већ описан модел развоја који ће јој обезбедити конкурентску предност у поређењу са сличним дестинацијама у окружењу.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

На основу начина приказивања може се констатовати да је кандидат јасно и систематично уз помоћ текста, табела, слика, карата и графикана приказао резултате истраживања и целокупног рада на дисертацији. Добијени резултати су јасно тумачени и прегледно приказани, уз одговарајућа образложења у тексту. На основу њих изведени су закључци који дају одговоре на постављене хипотезе, циљеве и задатке истраживања. Подаци прикупљени током истраживања су статистички обрађени помоћу адекватних статистичких анализа. Резултати рада су прецизно тумачени, научно оправдани и подржани бројним наводима литературе.

На основу начина приказивања и тумачења података, може се констатовати да рад садржи оригиналне научне резултате који задовољавају захтеве нивоа докторске дисертације.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
<p>1. <i>Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме?</i> Комисија сматра да је дисертација кандидата Мирјане Пенић, написана у складу са образложењима написаним у пријави теме.</p>
<p>2. <i>Да ли дисертација садржи све битне елементе?</i> Дисертација садржи све битне елементе научног рада. Рађена је у складу са савременим истраживањима из области руралног туризма и квалитета и као таква представља оригиналан научни допринос у области изучавања квалитета смештајних капацитета у руралним срединама Србије.</p>
<p>3. <i>По чему је дисертација оригиналан допринос науци?</i> Добијени резултати представљају добру научну подлогу свим државним надлежним институцијама, невладиним и туристичким организацијама на локалном, регионалном и на националном нивоу, за доношење планова и дефинисања развојних стратегија. Кроз теоријско и практично истраживање показана је потреба развоја и оживљавања села, традиције, пољопривреде кроз јединствену понуду на тржишту, што представља пут успешног наступања Србије на међународном тржишту. Резултати са терена су основа и показатељ надлежним институцијама, како на локалном тако и на националном нивоу, за развој и унапређење смештајних капацитета и туристичке понуде сеоских домаћинстава, који може имати значајне позитивне ефекте на локалну заједницу уколико се адекватно планирају и контролишу.</p>
<p>4. <i>Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања:</i> Увидом у докторску дисертацију и детаљним прегледом свих резултата, нису уочени недостаци који су утицали на резултате истраживања и закључке рада.</p>
<p>X ПРЕДЛОГ: <i>На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:</i></p>
<p>На основу укупног сагледавања и вредновања докторске дисертације у целини, као и њених појединачних делова, комисија позитивно оцењује дисертацију под насловом „Квалитет смештајних капацитета као индикатор развијености руралног туризма у Србији”, кандидата мср Мирјане Пенић и предлаже Наставно-научном већу Природно-математичког факултета, Универзитета у Новом Саду, да прихвати позитивну оцену и одобри кандидату да докторску дисертацију под овим насловом јавно брани.</p>

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

Председник:
др Кристина Кошић, ванредни професор
 Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет

Ментор:
др Ивана Блешић, ванредни професор
 Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет

Члан:
др Сава Јанићевић, ванредни професор
 Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет

Члан:
др Радован В. Пејановић, редовни професор
 Универзитет у Новом Саду, Пољопривредни факултет

Члан:
др Владимир Стојановић, редовни професор
 Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет